

This is a pre-publication version of:

Αλεμπάκη, Μ. & Ιωαννίδης, Δ. (2018). Χωρικά σχήματα οργάνωσης και κρίσιμοι παράγοντες για την επαναστατικότητα του οινοτουρισμού στην Ελλάδα. *20ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ του ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΟΛΟΓΩΝ*, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Καλλιθέα, 4-5 Ιουνίου 2018.

Χωρικά σχήματα οργάνωσης και κρίσιμοι παράγοντες για την επαναστατικότητα του οινοτουρισμού στην Ελλάδα

Μαρία Αλεμπάκη

Δόκιμη Ερευνήτρια, Ινστιτούτο Αγροτικής Οικονομίας και Κοινωνιολογίας, ΕΛΓΟ Δήμητρα
e-mail: mariale@agreri.gr

Δημήτρης Ιωαννίδης

Καθηγητής, Mid - Sweden University, Τμήμα Τουριστικών Σπουδών και Γεωγραφίας, Διευθυντής του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Τουριστικών Ερευνών
e-mail: Dimitri.ioannides@miun.se

Περίληψη

Η παρούσα εργασία¹ στηρίζεται σε πρωτογενή ποιοτικά δεδομένα που συλλέχθηκαν μέσα από 39 συνεντεύξεις σε βάθος με φορείς του οινοτουρισμού (stakeholders ή Wine Road Actors) και εθνικούς εμπειρογνώμονες (experts). Αντικειμενικός σκοπός της είναι η μελέτη της ανάπτυξης του οινοτουρισμού στην Ελλάδα υπό το πρίσμα της Θεωρίας της Επαναστατικότητας (Resilience Theory). Ειδικότερα, η εργασία επιχειρεί: α. να παρουσιάσει το ιστορικό των συντονισμένων δράσεων δικτύωσης που έχουν αναληφθεί για την αξιοποίηση του οινοτουριστικού δυναμικού της χώρας, και β. να διερευνήσει τις αντιλήψεις των εμπλεκόμενων φορέων αναφορικά με τις πολλαπλές προκλήσεις που αντιμετωπίζει σήμερα ή ενδέχεται να αντιμετωπίσει μελλοντικά ο οινοτουρισμός ως κοινωνικο-οικολογικό σύστημα.

Λέξεις – κλειδιά: οινοτουρισμός, δίκτυα, επαναστατικότητα

1. Εισαγωγή

Με έμφαση στη βιωματική του διάσταση, ο οινοτουρισμός ορίζεται ως «ειδική μορφή τουρισμού που περιλαμβάνει την παροχή εμπειριών φιλοξενίας, αναμνηχής, επιμόρφωσης ή πολιτισμού με κεντρικό άξονα τον οίνο» (Αλεμπάκη, 2012, σελ. 16). Οι εμπειρίες του οινοτουρισμού είναι πολύπτυχες, καθώς δομούνται στη βάση ενός πλέγματος ετερογενών παραγωγικών δραστηριοτήτων (γεωργικών, μεταποιητικών και παροχής υπηρεσιών), και εντοπίζονται κατά κανόνα στον αγροτικό χώρο (Αλεμπάκη, 2017). Ως εκ τούτου, πέρα από τα άμεσα και έμμεσα κέρδη που προκύπτουν για τις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις, η προσέλκυση επισκεπτών στα οινοποιεία ενέχει σημαντικές προεκτάσεις για τις κοινωνίες υποδοχής και για την τοπική/ περιφερειακή ανάπτυξη λιγότερο ευνοημένων περιοχών (Ferreira & Hunter, 2017).

Αναγνωρίζοντας τον πολυσχιδή ρόλο που κατέχει ο οίνος στην ενίσχυση της ελκυστικότητας ενός προορισμού, οι εμπλεκόμενοι φορείς προβαίνουν σε διακλαδικές συμπράξεις με απώτερο στόχο τη δημιουργία «Δρόμων του Κρασιού». Η παρούσα εργασία εστιάζει στην περίπτωση της Ελλάδας, επιχειρώντας μια συγκριτική επισκόπηση των συνεργατικών και θεσμικών σχημάτων

---

¹ Η εργασία αποτελεί τμήμα του ερευνητικού έργου: «Οι Δρόμοι του Κρασιού στη Σκιά της Οικονομικής Κρίσης: Ενισχύοντας την Επαναστατικότητα (Resilience) του Οινοτουρισμού». Το έργο υλοποιήθηκε στο Ινστιτούτο Γενετικής Βελτίωσης και Φυτογενετικών Πόρων του Ελληνικού Γεωργικού Οργανισμού «ΔΗΜΗΤΡΑ», στο πλαίσιο της Πράξης «ΑγροΕΤΑΚ», η οποία εντάσσεται στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» (ΕΣΠΑ 2007-2013) του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης & Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Φορέας χρηματοδότησης: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

οινοτουριστικής οργάνωσης που έχουν διαμορφωθεί μέχρι σήμερα σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Δεδομένων των πολλαπλών προκλήσεων και της αβεβαιότητας που διέπει διαχρονικά, τόσο τον αμπελοοινικό κλάδο, όσο και τον τουρισμό, η εργασία υιοθετεί μια συστηματική (ολιστική) προσέγγιση, εντάσσοντας τον οινοτουρισμό στο πλαίσιο ενός ευρύτερου κοινωνικο-οικολογικού συστήματος. Ειδικότερα, η παρούσα ερευνητική προσπάθεια συνδέει τη μελέτη της βιωσιμότητας (sustainability) του οινοτουρισμού με τη Θεωρία της Επανατακτικότητας (Resilience Theory), επιδιώκοντας να απαντήσει στο ερώτημα:

«Ποιοι παράγοντες απειλούν την επανατακτικότητα/επηρεάζουν μακροπρόθεσμα τη βιωσιμότητα του οινοτουρισμού στην Ελλάδα;»²

Στις ενότητες που ακολουθούν παρουσιάζονται το Θεωρητικό Υπόβαθρο (2), η Μεθοδολογία (3) και τα Αποτελέσματα της Έρευνας (4). Η τελευταία ενότητα (5) περιλαμβάνει τη συζήτηση των αποτελεσμάτων και συμπερασματικές παρατηρήσεις.

2. Θεωρητικό Υπόβαθρο

Γενικά, η Επανατακτικότητα υποδηλώνει το βαθμό κατά τον οποίο ένα σύστημα έχει τη δυνατότητα να υφίσταται μια αλλαγή χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την επιβίωσή του (Ruiz-Ballesteros, 2011). Για τους στόχους αυτής της εργασίας υιοθετείται ο ορισμός των Keck & Sakdapolrak (2013), ο οποίος ορίζει την επανατακτικότητα ως *«ικανότητα ενός κοινωνικού συστήματος να διατηρείται στα επίπεδα λειτουργίας του ενόσω υφίσταται αναταράξεις και μεταβολές, να προσαρμόζεται στις μελλοντικές προκλήσεις και να μετασχηματίζεται ώστε να βελτιώνει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί»*. Κατά συνέπεια, τα επανατακτικά (resilient) συστήματα *«είναι ευέλικτα, προσαρμόσιμα και επιδεικνύουν ισχυρότερα αντανακλαστικά σε ενδεχόμενες μεταβολές, διατηρώντας ταυτόχρονα τις βασικές λειτουργίες, τη δομή και την ταυτότητά τους»* (Αλεμπάκη & Κουτσούρης, 2015).

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας θεώρησης, ο οινοτουρισμός μπορεί να ιδωθεί ως ένα κοινωνικο-οικολογικό σύστημα αποτελούμενο από υλικά και άυλα στοιχεία, τα οποία διαρθρώνονται σε δύο άξονες: της Προσφοράς και της Ζήτησης (*wine tourism system*, βλ. Hall και συν., 2000, σελ. 6-10). Πιο αναλυτικά, ο οινοτουρισμός ενσωματώνει πόρους της οινοποιίας (οινοποιεία, αμπελώνες, οινικές εκδηλώσεις), τουριστικούς πόρους (καταλύματα, εστιατόρια και λοιπές επιχειρήσεις), ανθρώπινους πόρους (παραγωγοί, προσωπικό, tour operators), στοιχεία του περιβάλλοντος χώρου (υποδομές, τοπίο, γαστρονομία), θεσμικά στοιχεία (επίπεδα διακυβέρνησης, νομοθετικό πλαίσιο) και παράγοντες της Ζήτησης (αντιλήψεις και κίνητρα επισκεπτών, πολιτισμός, εικόνα του προορισμού). Τον πυρήνα ενός τέτοιου συστήματος καταλαμβάνει η οινοτουριστική εμπειρία.

Η ετερογενής φύση των συστατικών του στοιχείων καθιστά τον οινοτουρισμό κατεξοχήν ευάλωτο σε πιέσεις του εξωτερικού περιβάλλοντος. Εντούτοις, παρότι το ερευνητικό ενδιαφέρον έχει στραφεί στην επανατακτικότητα διαφόρων ειδικών μορφών τουρισμού, οι οποίες εμφανίζουν ισχυρή εξάρτηση από φυσικούς πόρους³, ελάχιστες (βλ. Alebaki & Ioannides, 2018· Alebaki & Koutsouris, 2015) είναι οι απόπειρες εξέτασης της επανατακτικότητας του οινοτουρισμού. Επιδιώκοντας να συνεισφέρει προς αυτή την κατεύθυνση, η παρούσα εργασία διερευνά τους παράγοντες οι οποίοι, με βάση τις απόψεις των φορέων της Προσφοράς, συνιστούν απειλές (stress factors, βλ. Becken, 2013) για την επανατακτικότητα του ελληνικού οινοτουρισμού.

3. Μεθοδολογία της Έρευνας

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και η συλλογή δευτερογενών δεδομένων από τους υπευθύνους των τοπικών και περιφερειακών Ενώσεων Οινοπαραγωγών επέτρεψαν, αφενός, την οριοθέτηση βασικών εννοιών και, αφετέρου, την αποτύπωση της υφιστάμενης κατάστασης της οινοτουριστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα. Λόγω της διερευνητικής φύσης της έρευνας (exploratory

² Σημειώνεται ότι η εργασία αποτελεί τμήμα ενός ερευνητικού έργου (βλ. Περίληψη), το οποίο εξετάζει την Επανατακτικότητα του οινοτουρισμού σε δύο επίπεδα: α. περιοχής (Macro- ή General Resilience) και β. επιχείρησης (Micro- ή Specified Resilience) (Walker και συν., 2009).

³ Σχετικά παραδείγματα αποτελούν ο Τουρισμός Κυματοδρομίας -surf (Jopp και συν., 2013), ο Καταδυτικός Τουρισμός (Klint, 2013), και η Επίσκεψη σε κοραλλιογενείς υφάλους (Biggs, 2011).

research), για τη συγκέντρωση των πρωτογενών στοιχείων επιλέχθηκε η μέθοδος των μη δομημένων συνεντεύξεων σε βάθος (unstructured in-depth interviews) με βασικούς παίκτες (stakeholders) και με εθνικούς εμπειρογνώμονες του οινοτουρισμού σε εθνικό επίπεδο. Η επιλογή των συμμετεχόντων βασίστηκε στην Τεχνική της Δειγματοληψίας Χιονοστιβάδας (Snowball Sampling, Goodman, 2011), κατά την οποία ο εντοπισμός επιπλέον ερωτώμενων προκύπτει από τις συστάσεις υποκειμένων που έχουν ήδη επιλεγεί.

Ως φίλτρο για την αξιολόγησή των δυνητικών συμμετεχόντων ως «ειδικών» σε σχέση με το υπό μελέτη φαινόμενο χρησιμοποιήθηκε το ερώτημα: «Πώς θα ορίζατε τον οινοτουρισμό;». Οι υπόλοιπες πέντε ερωτήσεις του Οδηγού Συνέντευξης αποσκοπούσαν στη διερεύνηση των ακόλουθων ζητημάτων:

- της εξελικτικής πορείας που ακολούθησε η ανάπτυξη του οινοτουρισμού στην Ελλάδα
- του τρόπου οργάνωσης και της λειτουργίας των οινοτουριστικών δικτύων
- των παραγόντων που απειλούν την επανατακτικότητα του οινοτουρισμού.

Η πρωτογενής έρευνα εκπονήθηκε κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ Δεκεμβρίου 2014 και Απριλίου 2015, οπότε και κρίθηκε ότι επήλθε το σημείο κορεσμού (Saturation Point, βλ. Getz & Timur, 2012, ήτοι, η άντληση νέων στοιχείων δεν προσφέρει πλέον καμία νέα πληροφορία) και η διαδικασία ολοκληρώθηκε. Συνολικά, έλαβαν χώρα 39 συνεντεύξεις με φορείς του αμπελοοινικού και του τουριστικού κλάδου, εκπροσώπους της Δημόσιας Διοίκησης και μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας. Η ηχογράφηση των συνομιλιών (διάρκειας από 35 λεπτά έως 2,5 ώρες) πραγματοποιήθηκε με ψηφιακή συσκευή εγγραφής φωνής, ενώ για την αναγνώριση και περιγραφή των θεμάτων εντός των απαντήσεων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της Θεματικής Ανάλυσης (Thematic Analysis). Επισημαίνεται, τέλος, ότι -για λόγους τήρησης της επιστημονικής δεοντολογίας- επιλέχθηκε να διασφαλιστεί η ανωνυμία των συμμετεχόντων, σε κάθε έναν εκ των οποίων αποδόθηκε συγκεκριμένος κωδικός (Σ1, Σ2...Σ39).

4. Αποτελέσματα της Έρευνας

Η Θεματική Ανάλυση ανέδειξε ως κρίσιμους για την επανατακτικότητα του οινοτουρισμού μια σειρά από παράγοντες, οι οποίοι ομαδοποιήθηκαν σε τρεις κατηγορίες (οικονομικοί, κοινωνικοί και φυσικοί-περιβαλλοντικοί). Οι κοινωνικοί παράγοντες διακρίθηκαν περαιτέρω σε πολιτικούς, οργανωτικούς-θεσμικούς, πολιτισμικούς, δομικούς και επιχειρησιακούς⁴. Για λόγους οικονομίας χώρου, τα αποτελέσματα συνοψίζονται στον Πίνακα 1.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα ευρήματα της ποιοτικής ανάλυσης καταδεικνύουν δομικές ή ενδογενείς αδυναμίες (endogenous processes, βλ. Walker και συν., 2004), τόσο του αμπελοοινικού τομέα, όσο και του τουρισμού. Η απουσία ενός στρατηγικού σχεδίου για την ανάπτυξη του οινοτουρισμού, η ανάγκη για επιμόρφωση και ενίσχυση των συνεργειών, οι θεσμικές ελλείψεις και το ζήτημα των χρήσεων γης συνιστούν τέτοια παραδείγματα. Αντίθετα, οι αλλαγές στο κοινοτικό πλαίσιο ή η οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη και οι συνακόλουθες επιπτώσεις της αποτελούν εξωγενείς κραδασμούς (exogenous drivers, βλ. Walker και συν., 2004).

Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν επίσης την αναγκαιότητα διαφοροποίησης του αναπτυξιακού μοντέλου του οινοτουρισμού με βάση τα ιδιαίτερα συγκριτικά πλεονεκτήματα των επιμέρους προορισμών (Σ1, Σ5, Σ7, Σ17, Σ28):

«Ανά περιοχές, η Ελλάδα έχει τόσες ιδιαιτερότητες, και τόσο πλούσια πολιτιστικά στοιχεία, μύθους, ιστορίες, παραμύθια, τοπία, που όλα αυτά δεν χωρούν κάτω από ένα πλαίσιο. Πρέπει να υπάρξει μια σχετική ελευθερία, έτσι ώστε ο κάθε τόπος να βρει το δικό του μοντέλο. Αν δοθούν κατευθυντήριες γραμμές και υποστήριξη είναι σίγουρο ότι (ο κάθε τόπος) θα το βρει». [Σ1]

«Η κάθε περιοχή έχει στη διάρκεια του χρόνου αξιόλογα πράγματα να επιδείξει ή θα πρέπει να τα δημιουργήσει. Και εδώ χρειάζεται η περιοχή να δουλέψει και προβληθεί συλλογικά». [Σ7]

⁴ Για πιο εκτεταμένη ανάλυση, βλ. Alebaki & Ioannides (2018).

Οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στον καθοριστικό ρόλο που είχε προς την κατεύθυνση αυτή η σύσταση των Περιφερειακών Ενώσεων Οινοπαραγωγών:

«Στην Ελλάδα, η οινοτουριστική ανάπτυξη επετεύχθη κυρίως μέσω των δικτύων. Έκαναν γνωστό τον οινοτουρισμό» [Σ20].

Πίνακας 1. Παράγοντες – απειλές για την επανατακτικότητα του οινοτουρισμού

Κατηγορία	Παράγοντες
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ	Οικονομική κρίση, Πτώση σε πωλήσεις/εγχώρια κατανάλωση/επισκεψιμότητα, Προβλήματα ρευστότητας, Πάγωμα των επενδύσεων
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ, εκ των οποίων:	
<i>Πολιτικοί</i>	Πολιτική/φορολογική αστάθεια, Μεταβολές στο κοινοτικό και νομικό πλαίσιο πολιτικής, Περιορισμοί στις μεταφορές των οίνων (σε αεροδρόμια και κρουαζιερόπλοια)
<i>Οργανωτικοί-Θεσμικοί</i>	Θεσμικές ελλείψεις, Ανάγκη για στελέχωση και management επισκέψιμων οινοποιείων και φορέων του οινοτουρισμού, Σχέσεις ισχύος και ζητήματα εμπιστοσύνης στα δίκτυα, Ανάγκη για στρατηγικό σχεδιασμό του οινοτουρισμού και οργάνωση (τήρηση στατιστικών στοιχείων, έρευνα αγοράς)
<i>Πολιτισμικοί</i>	Ατομικισμός/ μειωμένος βαθμός συνεργατισμού, Απουσία οινικής κουλτούρας των καταναλωτών, «Ο οίνος ως ελιτίστικο προϊόν», Σχέση των αστών με την παράδοση
<i>Δομικοί</i>	Γεωγραφική απόσταση μεταξύ των οινοποιείων, Απουσία κρίσιμης μάζας οινοτουριστικών επιχειρήσεων σε συγκεκριμένες περιοχές
<i>Επιχειρησιακοί</i>	Έλλειψη επαγγελματισμού/ Ανάγκη για επιμόρφωση των εμπλεκόμενων, Ζητήματα ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών, Επίγνωση των ορίων της Φέρουσας Ικανότητας, Πολυδιεργασία των οινοποιείων και έλλειψη χρόνου για εμπλοκή με οινοτουριστικές δραστηριότητες
ΦΥΣΙΚΟΙ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΙ	Μείωση του αμπελώνα, Ζητήματα προστασίας του αμπελοοινικού τοπίου, Χρήσεις γης, Κλιματική αλλαγή

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Πίνακα 2, σήμερα υπάρχουν συνολικά έξι συνεργατικά σχήματα (ENOABE, ENOKAKE, ENOAA, ENOAI, ENOANA, Wines of Crete) που δραστηριοποιούνται σε περιφερειακό επίπεδο. Εξ αυτών, η Ένωση Οινοπαραγωγών του Αμπελώνα της Βορείου Ελλάδος (ENOABE), η οποία ιδρύθηκε το 1993 ως αστική-μη κερδοσκοπική εταιρεία, αναγνωρίστηκε ως «πρωτοπόρος» από τους φορείς που συμμετείχαν στην έρευνα (Σ9, Σ20, Σ37). Πράγματι, η δημιουργία των οκτώ «Διαδρομών του Κρασιού» στη βάση της γεωγραφικής εγγύτητας μεταξύ των οινοποιείων και των συνεργαζόμενων μελών οδήγησε στην ένταξη του βορειοελλαδίτικου αμπελώνα στο χάρτη των ειδικών μορφών τουρισμού, αναδεικνύοντας την ENOABE ως πρότυπο συλλογικής δράσης (Αλεμπάκη, 2012).

«Ωστόσο», τόνισε ο Σ20, «δεν είναι όλες οι Ενώσεις εξίσου επιτυχημένες». Ο Σ11 επισήμανε ότι για την αντοχή ενός δικτύου στο χρόνο «είναι αναγκαίο να υπάρχουν ξεκάθαροι κανόνες δεοντολογίας, ένταξης επιχειρήσεων και μια λειτουργία που εξασφαλίζει ξεκάθαρα οφέλη για τους συμμετέχοντες». Ο Σ24, εκπρόσωπος μιας εκ των έξι Περιφερειακών Ενώσεων αποτύπωσε την κρισιμότητα των παραπάνω προϋποθέσεων ως εξής: «Σε γενικές γραμμές νομίζω ότι κρατιόμαστε. Δε θέλω κάποια στιγμή να κρεμάσουμε. Αυτός είναι ο φόβος μου».

Σε μια πιο τοπική κλίμακα, υπάρχουν δίκτυα οινοπαραγωγών που συγκροτήθηκαν την τελευταία δεκαετία σε συγκεκριμένες αμπελοοινικές περιοχές της Βόρειας Ελλάδας (Δράμα, Νάουσα, Αμύνταιο), όπως επίσης και στη Σαντορίνη, τη Νεμέα και την Αθήνα:

«Τα μικρά δίκτυα που έχουν συσταθεί σε επίπεδο περιοχής ως τώρα είναι προς την κατεύθυνση της προβολής, όχι της παραγωγής». [Σ20]
 «Τα τοπικά δίκτυα δημιουργούνται στο πλαίσιο αξιοποίησης κάποιων προγραμμάτων. Για μερικά από αυτά θα είχε ίσως ένα νόημα να υπάρξει μια συνέχεια μετά το πέρας αυτών των προγραμμάτων». [Σ33]

Πίνακας 2. Χωρικά σχήματα οργάνωσης του οινοτουρισμού στην Ελλάδα

Έτος ίδρυσης	Φορέας/ Γεωγραφική Κλίμακα/ Περιοχή	Ιδρυτικά μέλη	Αριθμός μελών (2017)
	ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ		
2016	Εθνική Επιτροπή Οινοτουρισμού (ΕΘΕΠΟ)	8	8
	ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ		
	ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ		
1993	Ένωση Οινοπαραγωγών Αμπελώνας Βορείου Ελλάδος (ΕΝΟΑΒΕ)	13	25
	ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ		
2008	Ένωση Οινοπαραγωγών του Αμπελώνα της Κεντρικής Ελλάδας (ΕΝΟΑΚΕ)	24	43
	ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ		
1998	Ένωση Οινοπαραγωγών του Αμπελώνα της Πελοποννήσου (ΕΝΟΑΠ)	19	57
	ΑΤΤΙΚΗ		
1999	Ένωση Οινοπαραγωγών του Αμπελώνα της Αττικής (ΕΝΟΑΑ)	16	39
2017	Attica-wine and food experience	12	12
	ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ		
2009	Ένωση Οινοποιών και Αμπελουργών Νήσων Αιγαίου (ΕΝΟΑΝΑ)	21	33
	ΚΡΗΤΗ: Δίκτυο Οινοποιών Κρήτης «Wines of Crete», που συγκροτείται από:		
2006	Δίκτυο Οινοποιών Ηρακλείου - Λασιθίου	16	25
2009	Δίκτυο Οινοποιών Χανίων - Ρεθύμνης	11	8
	ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ		
2008	Αμύνταιον Οίνος	7	10
2014	Σύνδεσμος Οινοποιών και Αμπελουργών Νάουσας	19	20
2015	Ένωση Οινοποιών Δράμας	6	6
2010	Ένωση Οινοπαραγωγών του Αμπελώνα της Σαντορίνης	8	8
2011	Σύνδεσμος Οινοποιών Νεμέας (ΣΟΝ)	11	37
2014	Τα Κρασιά της Αθήνας (Wines of Athens)	5	5

Πηγή: Επεξεργασία δεδομένων που αντλήθηκαν από τους θεσμικούς φορείς/ δίκτυα

Σε εθνικό επίπεδο, τον Νοέμβριο του 2016 δημιουργήθηκε η Εθνική Επιτροπή Οινοτουρισμού (ΕΘΕΠΟ), με πρωτοβουλία της Εθνικής Διεπαγγελματικής Οργάνωσης Αμπέλου και Οίνου (ΕΔΟΑΟ). Στην Επιτροπή συμμετέχουν ως μέλη εκπρόσωποι των έξι Περιφερειακών Ενώσεων Οινοπαραγωγών (ΕΝΟΑΒΕ, ΕΝΟΑΚΕ, ΕΝΟΑΑ, ΕΝΟΑΠ, ΕΝΟΑΝΑ, Δίκτυο Οινοποιών Κρήτης), της Κεντρικής Συνεταιριστικής Ένωσης Αμπελοοινικών Προϊόντων (ΚΕΟΣΟΕ) και του Συνδέσμου Ελληνικού Οίνου (ΣΕΟ), ο οποίος έχει και το συντονισμό των

ενεργειών. Η ομάδα εργασίας της Επιτροπής συνέρχεται σε τακτά χρονικά διαστήματα και λειτουργεί με γνώμονα «την ανάπτυξη και προώθηση του ελληνικού οινοτουρισμού» (ΕΔΟΑΟ, 2017).

5. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Σύμφωνα με την Becken (2013), το πρώτο βήμα για τη μελέτη της επανατακτικότητας είναι να προσδιοριστεί το ερώτημα «επανατακτικότητα από τι και σε σχέση με τι;» (“*resilience of what to what?*”). Λαμβάνοντας υπόψη αυτή τη θεώρηση, η παρούσα εργασία υιοθέτησε μια συστημική προσέγγιση προκειμένου να αποτυπώσει την υφιστάμενη κατάσταση της ανάπτυξης του ελληνικού οινοτουρισμού και να προσδιορίσει τους παράγοντες που συνιστούν απειλές για την επανατακτικότητά του. Από τη Θεματική Ανάλυση των συνεντεύξεων προέκυψε ότι οι παράγοντες αυτοί ομαδοποιούνται σε τρεις βασικές κατηγορίες (οικονομικοί, κοινωνικοί, φυσικοί-περιβαλλοντικοί), επιβεβαιώνοντας την άποψη ότι οι τουριστικοί προορισμοί βρίσκονται ταυτοχρόνως αντιμέτωποι με ένα ευρύ φάσμα «κινδύνων», οι οποίοι ενδέχεται να προκαλέσουν αναταράξεις και να επηρεάσουν μακροπρόθεσμα τη βιωσιμότητα των εν λόγω συστημάτων (Becken, 2013). Ως εκ τούτου, όπως τονίζουν και οι Hadjimichalis & Hudson (2014), είναι αναγκαίο να υπερβαίνει κανείς τα όρια ενός ενδογενούς αναπτυξιακού προτύπου όταν επιχειρεί να κατανοήσει τοπικότητες ή περιοχές, και να τις εξετάζει ως ανοιχτές σε- ή συχνά ως δομημένες από- ένα συνολικότερο πλέγμα παγκόσμιων ροών και διεθνών σχέσεων. Η ανάδειξη, όχι μόνο δομικών ή ενδογενών αδυναμιών, αλλά και εξωγενών κραδασμών ως παραγόντων που επηρεάζουν τον ελληνικό οινοτουρισμό τεκμηριώνει την παραπάνω άποψη. Δεδομένου ότι η ανάπτυξη του οινοτουρισμού στην Ελλάδα αποτελεί εξαιρετικά πρόσφατο φαινόμενο (επτά από τα δεκαπέντε χωρικά σχήματα οργάνωσης δημιουργήθηκαν μόλις την τελευταία δεκαετία), τα αποτελέσματα αυτής της εργασίας θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψη από τους αρμόδιους φορείς στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης πολιτικής σχεδιασμού και διαχείρισης του οινοτουριστικού δυναμικού της χώρας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αλεμπάκη, Μ. (2012). Διερεύνηση παραγόντων που διαμορφώνουν την ανάπτυξη του οινικού τουρισμού. *Διδακτορική Διατριβή*. Σχολή Γεωπονίας, Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος ΑΠΘ, Τμήμα Γεωπονίας, Τομέας Αγροτικής Οικονομίας, Θεσσαλονίκη.

Αλεμπάκη, Μ. (2017). Οινοτουρισμός: Ιστορική εξέλιξη, θεωρητικό πλαίσιο και σύγχρονες ερευνητικές τάσεις. Στο: Λύτρας, Π. & Τσαρτας, Π. (2017). *Τουρισμός, Τουριστική Ανάπτυξη: Συμβολές Ελλήνων Επιστημόνων*, «Βιβλιοθήκη Τουριστικών Επιστημών», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα (σελ. 313-320).

ΕΔΟΑΟ (2017). *Εκθεση Πεπραγμένων 2015-2017*. Διαθέσιμο στο: docplayer.gr/52530222-Ekthesi-repragmenon.html [Ανακτήθηκε: 13/11/2017]

Ξενόγλωσση

Alebaki, M. & Ioannides, D. (2018). Threats and obstacles to resilience: insights from the Greek wine tourism sector. In: Cheer, J. & Lew, A.A. (2017). *Tourism and Resilience: Transnational and Comparative Perspectives*. Routledge Advances in Tourism, Routledge/ Taylor and Francis.

Alebaki, M. & Koutsouris, A. (2015). Sustainable wine tourism in Greece of crisis: A systems perspective. *International Conference: Heritage and development of Vine and Wine territories*. 5-7/11/2015, Santorini Island.

Becken, S. (2013). Developing a framework for assessing resilience of tourism sub-systems to climatic factors. *Annals of Tourism Research*, 43 (1): 506-528.

Ferreira, S.L.A. & Hunter, C.A. (2017). Wine tourism development in South Africa: a geographical analysis. *Tourism Geographies*, 0 (0): 1-23.

Folke, C. (2006). Resilience: The emergence of a perspective for social-ecological systems analyses. *Global Environmental Change*, 16 (1): 253-267.

- Getz, D. & Timur, S. (2012).** Stakeholder Involvement in Sustainable Tourism: Balancing the Voices. In: Theobald, W. F. F. *Global Tourism*. 3rd ed. London: Routledge (σελ. 230-247).
- Goodman, L. A. (2011).** Comment: On respondent-driven sampling and snowball sampling in hard-to-reach populations and snowball sampling not in hard-to-reach populations. *Sociological Methodology*, 41 (1): 347–353.
- Hadjimichalis, C. & Hudson, R. (2014).** Contemporary Crisis Across Europe and the Crisis of Regional Development Theories. *Regional Studies*, 48 (1): 208-218.
- Hall, C.M., Johnson, G., Cambourne, B., Macionis, N., Mitchell, R., & Sharples, E. (2000).** Wine tourism: An introduction. Στο: Hall, C.M., Sharples, L., Cambourne, B., Macionis, N., Mitchell, R. & Johnson, G. (Eds.): *Wine tourism around the world: Development, management and markets* (σελ. 1-23). Oxford: Butterworth Heinemann.
- Keck, M. & Sakdapolrak, P. (2013).** What is social resilience? Lessons learned and ways forward. *Erkunde*, 67 (1): 5-19.
- Ruiz-Ballesteros, E. (2011).** Social-ecological resilience and community-based tourism: An approach from Agua Blanca, Ecuador. *Tourism Management*, 32 (3): 655-666.
- Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S. R. & Kinzig, A. (2004).** Resilience, adaptability and transformability in social–ecological systems. *Ecology and Society* 9 (2): 5-13.
- Walker, B. H., Abel, N., Anderies, J. M., & Ryan, P. (2009).** Resilience, adaptability, and transformability in the Goulburn-Broken Catchment, Australia. *Ecology and Society*, 14 (1), 12-35.

Σημείωση: Στην αγγλική γλώσσα, ο όρος Resilience προέρχεται από το λατινικό ρήμα ‘resilire’, (ετυμ. re- + salire) που σημαίνει ‘αναπηδών’. Η απόδοση του όρου στα ελληνικά έγινε έπειτα από επικοινωνία της πρώτης συγγραφέα με την Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας. Βλ. σχετικά: **Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ) (2014).** Ορόγραμμα. Αρ.124, Ιαν.-Φεβ. 2014, http://www.eleto.gr/download/Orogramma/Or124_V05.pdf (Ανακτήθηκε: 30/06/2017).

Wine tourism in Greece: Spatial organization schemes and critical factors for resilience

Maria Alebaki

Researcher, Agricultural Economics Research Institute (AGRERI)
Hellenic Agricultural Organization DIMITRA
mariale@agreri.gr

Dimitri Ioannides

Professor, Mid - Sweden University
Department of Tourism Studies and Geography, Director of the European Tourism Research
Institute, Dimitri.ioannides@miun.se

Abstract

The current study⁵ uses primary qualitative data collected via 39 in-depth interviews with wine tourism stakeholders (Wine Road Actors) and national experts. The objective of this paper is to explore developmental dimensions of wine tourism in Greece through the theoretical prism of Resilience. In particular, this piece of work aims: a. to present the history and current state of wine tourism in the Greek context; and b. to explore the stakeholders’ perceptions regarding the multiple stress factors, which affect (or have the potential to affect) the resilience of the wine tourism sector.

Keywords: wine tourism, networks, resilience.

---

⁵ This paper is part of a larger project funded under the Action ‘Research & Technology Development Innovation Projects’-AgroETAK, MIS453350, in the framework of the Operational Program ‘Human Resources Development’. It was co-funded by the European Social Fund through the National Strategic Reference Framework (Research Funding Program 2007-2013), coordinated by the Hellenic Agricultural Organization DEMETER.